

АСАБЛІВАСЦІ ЎТВАРЭННЯ ТЭРМІНАЎ МЫТНАЙ СПРАВЫ: ДЫЯХРАНІЧНЫ АСПЕКТ

Чаеўская М. К., Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Сувязь развіцця мовы з гісторыяй матэрыяльнай і духоўнай культуры народа найбольш выразна ўвасабляецца ў спецыяльнай лексіцы, фарміраванне якой адбываецца пад уплывам экстралінгвістычных і інтралінгвістычных фактараў. Неаднолькавай, напрыклад, была дэтэрмінаванасць экстралінгвістычнымі фактарамі (спецыфікай ўзнікнення адпаведнай галіны ведаў, храналагічным фактарам, станам данай галіны ведаў, характарам галіны ведаў, рэгіянальнымі адрозненнямі ў развіцці навукі, умовамі нацыянальнага развіцця і ўзаемадзеяння нацый, галінамі выкарыстання тэрмінаў, колам карыстальнікаў, неабходнасцю адназначнага разумення тэрмінаў) тэрміналогіі мытнай справы. На першым этапе прадвызначальнай была спецыфіка зараджэння галіны ведаў з адпаведным разуменнем тэрміналагічнай лексікі як сродку маніфестацыі прафесійнага мыслення. У сукупнасці з храналагічным фактарам яна абумовіла характар спецыяльнай лексікі, пашыранасць пэўных мадэлей утварэння тэрмінаў на розных этапах развіцця.

Ужо з сярэдзіны IX ст. на тэрыторыі старажытнай Беларусі становяцца запатрабаванымі спецыяльныя найменні з галіны мытнай справы. Адно з першых слова мыто, як мяркуюць вучоныя, спачатку называла месца, дзе спыняліся вазы і лодкі гандлёвых людзей, потым — гандлёвую пошліну, якую трэба было заплаціць за правоз тавару. «Семантычная хісткасць і недастатковая вызначанасць» звязана з стадыяй фарміравання спецыяльных паняццяў. Паяўленне ж словаўтваральных гнёздаў дазваляе гаварыць пра вытокі ўласцівага сучаснай беларускай мове тэрмінаўтварэння: **Мыто** *мыта*: мытник Полоцкій отъ товаровъ вашихъ... мыто беретъ (АЗР, III, 104, 1559). — **Безмытне (безмытно), безмытний, мытниковъ, мытникъ (мытарь), мытница, мытницкий (мыгельный), мытництво (мытарство), мытний, мытце, обмытити, обмытитися, обмычивати, обмычоный, отмычатися, отмыченье, отмычоный.**

У перыяд ВКЛ прадуктыўным спосабам словаўтварэння ў мытнай сферы з'яўляецца марфалага-сінтаксічны. Для наймення разнастайных пошлін ужываюцца пераважна субстантываваныя прыметнікі ў форме ніякага роду: *важчое (вагое, важчее, весчое, весчое), возовое, восковничое, гребельное, мостовое (мостовничое), оргишовое, перевозное, подужное, помернее* і інш. Спецыяльная лексіка папаўняецца словамі, утворанымі марфалагічным спосабам: прэфіксацыяй (*загамовати, замыт, промыта*), суфіксацыяй (*головщина (головчина. головщина), готовизна, шацунюкъ, одмычени/е, справец*), прэфіксальна-суфіксальным спосабам (*побережное, подужное, перевозное*).

Патрэба ў расшырэнні корпуса сродкаў тэрміналагічнай намінацыі ў грамадазнаўчай, правазнаўчай, эканамічнай сферы становіцца асабліва актуальнай пасля 1917 г. Пацвярджаюць гэта матэрыялы слоўнікаў: «Тэрміналогія права», «Тэрміналогія грамадазнаўства», «Слоўнік бухгалтэрскае тэрміналогіі».

Ва ўзгаданых выданнях прысутнічаюць таксама тэрміны мытнай справы, утварэнне якіх адпавядала агульным напрамкам. Так, актыўна звярталіся да лексіка-семантычнага спосабу: у якасці тэрмінаў выкарыстоўваліся агульнаўжывальныя словы тыпу *глум, зуба, скарб, шкода, шкода*. Запатрабаваным было і стварэнне неалагізмаў у адпаведнасці з законамі беларускай мовы. Часам толькі імкненне перадаць кожны іншамоўны тэрмін беларускім словам прыводзіла да «штучных неалагізмаў»: *недахват (дэфект), адшкадаваньне (кампенсацыя), заскарбаваньне (канфіскацыя), абезнік (цыркуляр)*.

Сярод тэрмінаў марфалагічнага спосабу ўтварэння частотнымі з’яўляліся суфіксальныя: *безрахубнасць, бязмытнасць, захавальнасць, даверанасць, зысканьне, зьварненне, абмежаваньне, псаваньне, канфіскацы[[я, легалізацы[[я, даручнік*. Меншай прадуктыўнасцю характарызуваліся прэфіксальныя: *нявыплата, неаплата*. Нязначная колькасць састаўных тэрмінаў атрыбутыўнай канструкцыі сведчыла пра рэдкае выкарыстанне сінтаксічнага спосабу (*увознае мыта, нутраны гандаль, заляжалы тавар, камэральная сістэма, гуртавы гандаль, протэкцыйнае (спрыяльнае) мыта, мытны збор, мытнае ведамства*).

Абмежаванасць выкарыстання тэрміналогіі мытнай справы, запаволенасць яе развіцця ўласцівыя перыяду 1930—1990-х гг. Менавіта з-за спецыфічнага дзяржаўнага падыходу да пытання неабходнасці самой мытнай справы аказаліся вельмі сціплымі набыткі і ў галіне адпаведнай тэрміналогіі.

Аналіз навуковых прац, прысвечаных пытанням мытнай справы, паасобных дакументаў, якія рэгулююць знешнеэканамічную дзейнасць, дапамагае выявіць найбольш прадуктыўныя спосабы ўтварэння тэрмінаў, сярод якіх дамінуюць марфалагічны і сінтаксічны.

Патрэба ў дэталізацыі паняццяў «вядзе да росту колькасці словазлучэнняў і лексічнай даўжыні тэрмінаў». Таму, як можна было заўважыць, на сучасным этапе самым прадуктыўным у тэрміналогіі мытнай справы з’яўляецца сінтаксічны спосаб.

Вывучэнне ўтварэння тэрмінаў мытнай справы ў дыяхранічным аспекце дазваляе гаварыць аб недастатковай сфарміраванасці разглядаемай тэрмінасістэмы. Паколькі вызначальнымі фактарамі яе станаўлення з’яўляюцца экстралінгвістычныя, то выяўляецца храналагічная дэтэрмінаванасць прыёмаў тэрмінатворчасці і тэрмінаўтваральных мадэлей.

ТАМОЖЕННАЯ ПРОЦЕДУРА КАК ОДИН ИЗ ВАЖНЕЙШИХ ИНСТИТУТОВ ТАМОЖЕННОГО ПРАВА

Чепик А. А., Международный университет «МИТСО»

Использование на таможенной территории иностранных товаров, а также вывоз за ее пределы товаров Евразийского экономического союза (далее — ЕАЭС, Союз) или иностранных товаров осуществляются в соответствии с таможенными процедурами.